

A kora újkori diplomáciai protokoll megjelenése Pázmány Péter levelezésében*

Azt az elmúlt több mint száz év tudományos igényű forráskiadásainak hosszú sorából tudjuk, hogy Pázmány Péter levelezésének európai kiterjedése a kora újkori magyar prímások között páratlan.¹ Ezt a grandiózus levélmennyiséget a könnyebb kezelhetőség érdekében a munkák többsége a címzett személyek alapján szokta csoportosítani. Jelen esetben azonban érdemes funkció szerint szétszálazni a fennmaradt missziliseket.² Ennek a művetnek a végén a Pazmanianák egy jól elkülönülő csoportját fedezhetjük fel. Ez a típus a „lettere di complimenti”, más néven udvariassági vagy köszöntő levelek sora. Közleményünk az udvariassági levél jellegével kíván foglalkozni, különösen a Pázmány Péter által írt udvariassági levelek sajátosságaival.

Mielőtt részletesen rátérnénk Pázmány fent említett funkciójú leveleire, érdemes rögzíteni, hogy miben is különbözik a többi misszilistől az udvariassági levél. A prózai leveleket legtöbbször két típusra szokta a szakirodalom felosztani, annak alapján, hogy az adott misszilis irodalmi alkotásnak vagy hírközlő eszköznek tekinthető-e.³ Az udvariassági levelet nyugodt szívvel egyik halmazba sem tudnánk tenni. Pázmány esetében – nem meglepő módon – ugyan a fennmaradt udvariassági levelek magas fokú stilisztikai igényességgel íródtak, ettől függetlenül ezeknek a leveleknek nem elsődleges célja az irodalmi igényű gyönyörködtetés. Másrésről az utóbb említett csoportba sem tehető a tárgyalt levéltypus, mert a legritkább esetben tartalmaz többletinformációt. A levélíró nem kíván tájékoztatni, és a címzett féltől sincs ilyen kíváncsi. Általában az adventi időszakban írt levelek áldott karácsonyt és sikeres új évet kívánnak a címzettnek. Esetleg más különleges alkalmak időpontjában keletkeztek udvariassági levelek, melyeknek közös jellemzője, hogy a levélküldő ajánlja magát és szolgálatait címzettjének. Ezek ismeretében meglátásunk szerint érdemes az üdvözlő leveleknek egy külön meghatározást adni. Mielőtt azonban erre kísérletet tennénk, figyelembe kell vennünk a tizenhatodik század második felében és a tizenhetedik század első harmadában intézményesülés útjára lépő diplomáciát.⁴ E nemzetközi jelenség felől közelítve kontextusában magya-

* A közlemény a PPKE Történettudományi Doktori Iskolában tartott latin és olasz paleográfiai szeminárium keretében készült. Köszönet illeti Tusor Pétert a források publikálásának lehetőségéért.

¹ TUSOR, 1996, 318–344. Lásd még pl. TUSOR, 1997, MARTÍ, 2009, 15–24. További közlések: ADONYI-MACZÁK, 2005. Valamint legújabban a Hanuy-féle klasszikus kiadás korszerű mintájára a harmadik kötet előkészületei során megjelent: KISS-OLÁH, 2015, 975–981, FEHÉR-KANÁSZ, 2015, 983–988.

² HARGITTAY, 1981, 12.

³ TARJÁNYI, 2000, 8.

⁴ CARTER, 1964., HILLER, 2001, 139–150., HALÁSZ, 2010, 58–68.

rázhatók a tárgyalat levelek. A diplomácia és a vele párhuzamosan kialakuló protokoll kiemelt alkalmakkor megkívánt udvariassági leveleket, illetve egyéb hasonló jellegű gesztusokat. A kora újkori udvariassági leveleket tehát tekinthetjük olyan prózai formában íródott funkcionális missziliseknek, amelyeknek elsődleges célja az év kiemelt időszakában a kapcsolatteremtés és kapcsolatfenntartás. Az udvariassági levelek magas társadalmi státuszban lévő személyek részéről tekinthetők protokolláris szempontból erősen ajánlott gesztusnak, melynek folyományaként a küldő fél a címzett jóindulatát igyekszik elnyerni. E levelek legfőbb gyakorlati jelentősége abban állt, hogy életben tartották az általában már korábban kiépített kapcsolatot. A kiterjedt kapcsolatrendszer pedig ahhoz segítette hozzá a levélírókat, hogy az esetenkénti nagyobb volumenű ügyekben már bejáratott, ismert csatornákon tudjanak intézkedni.

Pázmány Péter esetében az udvariassági levelek az 1630-as években kezdtek szaporodni. Ez a jelenség feltételezhetően összefügg a magyar primás 1629. évi bíborossá kreálásával. Az 1630-as évek előttről összesen egy ilyen funkciójú levelét ismerjük 1627. december 12-i keltezéssel Dietrichstein kardinálishoz.⁵ A bíborosi méltóság elnyerésével Pázmány az európai politikai porond exkluzív körébe került. E körben tekinthetjük a protokoll betartásának az udvariassági levelek küldését. Ennek megfelelően a bíboros levelei meg is jelentek VIII. Orbán pápa pontifikátusa alatt kulcsszerepekhez jutó Antonio Barberini, Francesco Barberini vagy testvérük, Taddeo Barberini asztalán.⁶ Az 1630 és 1636 közötti időszakból a magyar bíborosnak összesen hat hozzájuk intézett udvariassági levele maradt fenn.⁷ Természetesen Pázmány 1632-es római követi útja újabb lökést adott a diplomáciai kapcsolatok építésének. Itáliába érkezése után nem sokkal kis megszakításokkal három levélben is ajánlotta magát János Károly toszkánai nagyhercegnek. Egy-egy levéllel pedig I. Odoardo Farnese pármai herceg és I. Ferenc modenai herceg és felesége udvarával igyekezett helyi diplomáciai kapcsolatait megalapozni.⁸ E követjárás és annak jelentősége a magyar és a nemzetközi szakirodalomnak is régóta tárgyat képezi.⁹

Azonban nem csupán a római neposoknak vagy birodalmi egyházi méltóságoknak írt Pázmány udvariassági leveleket. I. Rákóczi György fejedelem számára 1633. december 17-én írt protokolláris köszöntést, amelyre az eddig feltárt források alapján egy korábbi példa ismert. Rómából történő hazatérése után, akárcsak az itáliai hercegeknek, úgy ekkor a fejedelemnek ajánlotta magát.¹⁰

Közleményünk az eddig publikált udvariassági levelekhez kíván csatlakozni további öt, eddig ismeretlen, Pázmány által írt ilyen funkciójú levéllel. Címzettjük az a Girola-

⁵ HANUY, 1910, 667–668. No. 448. A logika és a motiváció ugyanaz lehetett, mint a későbbi bíboros neposokhoz küldött levelek idején, csak ekkor még birodalmi kontextusban.

⁶ A Kúrián betöltött szerepükre lásd: TUSOR, 2004, 129–132.

⁷ HANUY, 1911, 87, No. 575; 228, No. 698; 456, No. 858; 533, No. 917; 627, No. 996; 734, No. 1086.

⁸ HANUY, 1911, 250, No. 717; 251–252, No. 719; 252, No. 720; 254–255, No. 722; 255, No. 723; 256, No. 724.

⁹ FRANKL (FRAKNÓI), 1872, 5–45., FRANKL (FRAKNÓI), 1886, 237–256., FRANKL (FRAKNÓI), 1903, 305–321., BALANYI, 1933, 256–268., TUSOR, 2001, 151–175. A nemzetközi irodalomból a teljesség igénye nélkül: PASTOR, 1928, 429–450., BIRELEY, 2003, 152–153., VISCEGLIA, 2003, 167–193.

¹⁰ HANUY, 1911, 456–457, n. 859.

mo Colonna bíboros, aki már az 1630-as évek elején a római Kúria befolyásos személyisége volt. Girolamo Colonna lánytestvére, Anna révén sógora Taddeo Barberininek, VIII. Orbán pápa világi neposának. A Colonna család ugyanakkor hagyományosan császárpárti (ghibellin) família volt. E keretben értelmezhető a magyar primás kapcsolata Girolamo bíborossal és a Colonna család más tagjaival.¹¹ E levelei segítségével az esetek többségében formális, udvariassági, esetenként azonban politikai, érdekérvényesítési mozzanatokat sem nélkülöző kapcsolatot tudott ápolni a pápai udvar magas rangú személyeinek széles spektrumával.¹²

*

A latin levelek átírása során a humanista helyesírás alapján jártunk el. Mind a latin, mind az olasz nyelvű leveleknél a rövidítéseket jelölés nélkül feloldottuk.¹³

Források

1.

Girolamo Colonna bíboroshoz Nagyszombat, 1631. december 10.

(Biblioteca Statale Santa Sclosatica – Subiaco [BSSS Subiaco], Archivio Colonna,
Carteggio Girolamo I, n. 725/1631.)

Eminentissimo e Reverendissimo signore mio osservandissimo
Mancandomi giornalmente l'occasioni di potere servir a Vostra Eminenza e desiderand
almen die ricordale la mia devotissimo servitù, acció si degni essercitarla tal volta con gli
suoi da me desiderati comandamenti, mi vaglio di quella delle presenti Sante Feste di
Natal, et Anno nuovo qual, e molt' altri de vivo cuor auguro á Vostra Eminenza colmi
d'ogni maggiore prosperità giovandomi di credere, si degne vá di gradire voluntieri
questo mio riverente uffitio, e me ne vorá dare qual che capara, col comandarmi in
quello mi conoscerà buono, come di fare ne supplicó Vostra Eminenza e le baccio per
fine humilissimamente le mani.

Di Tervania gli 10 decembre 1631.

Di Vostra Eminenza Reverendissima

Humilissimo servitore

Il Cardinale Pazmany

[más kézzel:]

Signore Cardinale Colonna

¹¹ MARTÍ–MONOSTORI, 2009, 287.

¹² Pázmánynek írt ugyanilyen funkciójú válaszleveleket lásd: Primási Levéltár (PL), Archivum Saeculare (AS), Acta protocollaria (Act. Prot.), Protocollum G. (Prot. G.) fol. 11–27. és 254–288.

¹³ A levelek őrzési helye: Biblioteca Statale Santa Sclosatica – Subiaco (BSSS Subiaco), Archivio Colonna, Carteggio Girolamo I.

2.

**Girolamo Colonna bíboroshoz
Érsekújvár, 1632. december 5.**

(Biblioteca Statale Santa Sclosatica – Subiaco [BSSS Subiaco], Archivio Colonna,
Carteggio Girolamo I, n. 1034/1632.)

Eminentissimo et Reverendissimo Signore mio Osservandissimo
Mosso dall'obbligo della mia divotione nesso Vostra Eminenza vengo ad annuntiarli
l'imminenti feste del Natale Santissime colmi d'ogni bramata felicità. Supplico l'
Eminenza Vostra à figurare nella restrittiva di gli uffizi la larga stimo ch'io fo' della sua
gratia et il desiderio che tengo di meritarla con atti di servità. Resta ch'ella si degni
d'honorarmi de suoi commandamenti che mentre gl'attendo con la dovuta finisco
baciando à Vostra Eminenza humilmente le mani.

Di Vostra Eminenza Reverendissima.

Naihaizel li 5 decembre 1632.

Humilissimo et devotissimo servitore

Il Cardinale Pazman

3.

**Girolamo Colonna bíboroshoz
Pozsony, 1633. december 1.**

(Biblioteca Statale Santa Sclosatica – Subiaco [BSSS Subiaco], Archivio Colonna,
Carteggio Girolamo I, n. 319/1633.)

Eminentissime ac Reverendissime Domine Patrone observandissime

Singularis Eminentiae Vestrae erga me benevolentia, et mea erga eandem
obligationem affectio, occasionem mihi praebent, ut in hoc optato festorum
Natalitiorum, ac noui quoque anni recursu Vestrae Eminentiae prospera quaeque ex
animo precarer. Deum itaque ex intimo cordis affectu oro, ut Eminentiam Vestram et
in praesentibus et pluribus aliis recurrentibus Christi Domini festis Natalitiis, ac
nouorum annorum auspiciis, omni felicitate prosperet ac cumulet.

Meque seruitiis Eminentiae Vestrae addicens. Manus eiusdem exosculor.

Posonii die 1a Mensis Decembris Anno 1633.

Eminentiae Vestrae

Humilissimo et obligatissimo servitore

Il Cardinale Pazmany

4.

**Girolamo Colonna bíborshoz
Pozsony, 1634. december 6.**

(Biblioteca Statale Santa Sclosatica – Subiaco [BSSS Subiaco], Archivio Colonna,
Carteggio Girolamo I, n. 213/1634.)

Eminentissime ac Reverendissime domine observandissime
Mea erga Eminentiam Vestram obligatio facit, ut in hoc optatissimo festorum Nativitatis
Christi Domini, ac novi anni recursu, syncera animi mei vota, ubi coram non licet,
hiscе literis exprimam. Ex intimo cordis affectu desiderans, ut sanctissima haec festa
Natalitia, et subseq[uentis] novi anni principium, medium, ac finis, prospere cedant;
atque in plurimos novos annos Eminentia Vestra vivat, ac floreat foelicissime.
Manus Eminentiae Vestrae demisse veneror.
Eidemque maneo
Posonii 6. Decembris 1634.
Humillimus et obligatissimus servus
Cardinalis Pazman

5.

**Girolamo Colonna bíborshoz
Nagyszombat, 1635. december 2.**

(Biblioteca Statale Santa Sclosatica – Subiaco [BSSS Subiaco], Archivio Colonna,
Carteggio Girolamo I, n. 31/1635.)

Eminentissimo e Reverendissimo Signore e Padron mio Colendissimo
Prendo volentieri ogni occasione, che mi si porga di rappresentar' a Vostra Eminenza la
mi affettuosissima divozione; laonde incontrero' il Santissimo Natale; le cui feste
augurando felici a Vostra Eminenza con il corso di molti anni, la supplico insieme
d'essercitarmi con l'honore de suoi comandamenti; li quali sono bramati, accioche
habbia modo di conservarmi la sua grazia; della cui continuazione la supplico mentre le
bacio humilissimamente le mani.
Di Ternavia li 2 dicembre 1635.
Di Vostra Eminenza Reverendissima
Humilissimo et divotissimo servitore
Il Cardinale Pazman

Rövidítések és irodalomjegyzék

ADONYI–MACZÁK
2005

Pázmány Péter-bibliográfia (1598–2004). Szerk. ADONYI Judit–MACZÁK Ibolya, Piliscsaba, PPKE BTK, 2005 (Pázmány Irodalmi Műhely. Bibliográfiák – Katalógusok).

BALANYI
1933

BALANYI György: *Pázmány Péter népszövetségi tervezete*. In: *Katolikus Szemle*, 47. (1933), 256–268.

BIRELEY
2003

Robert BIRELEY: *The Jesuits and Thirty Years War. Kings, courts and confessors*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

CARTER
1964

Charles Howard CARTER: *The secret diplomacy of the Habsburgs 1598–1625*. New York, Columbia University Press, 1964.

FEHÉR–KANÁSZ
2015

FEHÉR Lilla–KANÁSZ Viktor: *Pázmány Péter 1628-ban írt levele Dallos Miklós győri püspökhöz*. In: *Századok*, 149. (2015), 983–988.

FRANKL (FRAKNÓI)
1872

FRANKL (FRAKNÓI) Vilmos: *Pázmány Péter és kora*, III. (1632–1637). Pest, 1872.

FRANKL(FRAKNÓI)
1886

FRANKL (FRAKNÓI) Vilmos: *Pázmány Péter 1570–1637*. Budapest, 1886 (Magyar Történeti Életrajzok).

FRANKL (FRAKNÓI)
1903

FRANKL (FRAKNÓI) Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékkal*, III. Budapest, 1903.

HALÁSZ
2010

HALÁSZ Iván: *Diplomácia és diplomaták. A diplomácia intézménytörténete és civilizációs meghatározottsága*. Budapest, Aula, 2010.

HANUY
1910

HANUY Ferenc: *Pázmány Péter bíbornok, esztergomi érsek, Magyarország prímása összegyűjtött levelei*, I. Budapest, 1910.

- HANUY
1911
HANUY Ferenc: *Pázmány Péter bíbornok, esztergomi érsek, Magyarország primása összegyűjtött levelei*, II. Budapest, 1911.
- HARGITTAY
1981
HARGITTAY Emil: *Régi magyar levél – régi magyar irodalom*. In: *Régi Magyar Levelestár*, I–II. Kiad. HARGITTAY Emil. Budapest, 1981 (Magyar Hírmondó)
- HILLER
2001
HILLER István: *Pázmány Péter és a Habsburg diplomácia*. In: *Pázmány Péter és kora*. Szerk. HARGITTAY Emil, PPKE BTK, Piliscsaba, 2001, 139–150. (Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok, 2).
- KISS–OLÁH
2015
KISS Balázs–OLÁH Róbert: *Pázmány Péter két ismeretlen missilise 1618-ból*. In: *Századok*, 149. (2015), 975–981.
- MARTÍ
2009
MARTÍ Tibor: *Pázmány Péter esztergomi érsek levelei a bécsi spanyol követhoz (1627–1629)*. In: *Lymbus* 7. (2009), 15–24.
- MARTÍ–MONOSTORI
2009
MARTÍ Tibor–MONOSTORI Tibor: *Olivares gróf-herceg külpolitikai koncepciója és Pázmány Péter 1632. évi római követségének előzményei*. In: *Történelmi Szemle*, 51. (2009), 2. sz. 287.
- PASTOR
1928
Ludwig von PASTOR: *Geschichte der Päpste*, XIII. Freiburg, 1928.
- TARJÁNYI
2000
TARJÁNYI Eszter: *A viasztáblától az e-mailig, avagy „epistola non erubescit”*. In: *Levél, író, irodalom*. Szerk. KICZENKO Judit–THIMÁR Attila. Piliscsaba, PPKE BTK, 2000, 5–11. (Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok, 1)
- TUSOR
1996
TUSOR Péter: *Ismeretlen levelek, iratok, feljegyzések Pázmány Pétertől*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 100. (1996), 318–344.
- TUSOR
1997
TUSOR Péter: *Petri Pázmány epistulae. Acta notationesque inedita*. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 9. (1997), 1–2. sz. 83–146.

TUSOR
2001

TUSOR Péter: *Pázmány állandó római követségének terve (1632–1634)*. In: *Pázmány Péter és kora*. Szerk. HARGITAY Emil. Piliscsaba, PPKE BTK, 2001, 151–175. (Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok, 2)

TUSOR
2004

TUSOR Péter: *Barokk pápaság (1600–1700)*. Budapest, Gondolat, 2004.

VISCEGLIA
2003

Maria Antonietta VISCEGLIA: „*Congiurarono nella degradazione del papa per via di un concilio*”. *La protesta del Cardinale Gaspare Borgia contro la politica papale nella Guerra dei Trent’ Anni*. In: *Roma moderna e contemporanea* 11. (2003) 167–193.